

שמש, שהם "חמי חמה" (עי' פמ"ג, סי' פ"ז מש"ז ס"ק א' ד"ה והנה, בענין חמי טבריה).

ג. יש להסתמך על כך שהכלי כבר נוקה פעם, וא"כ אצלנו סתם סכין מקונח יותר מאשר בימיהם. ואע"פ שלא קינחו בשפשוף בידיים, החומרים שלנו ממייסים שומנים ומנקים היטב אף בלא קינוח ושפשוף.

ד. הבשר שנטחן בדרך כלל באותו "בלנדר" הוא בשר עוף, שאיסורו מדרבנן (שו"ע יו"ד סי' פ"ז סעי' ג').

ה. "סתם כלים אינם בני יומם" (שו"ע יו"ד סי' קכ"ב סעי' ז'). וא"כ יש להניח שה"בלנדר" לא היה בשרי בן-יומו בזמן שריסקו בו את הגבינה, וגם השימוש הבא היה לאחר שעברו עליו כ"ד שעות בלי שימוש.

ו. יש להסתמך על שיטת הפוסקים שאפילו שמנונית בעין היא נטל"פ לאחר כ"ד שעות (כדלעיל אות א').

בצירוף כל הסניפים הללו נראה שאפשר להתיר את הכלי לאחר רחיצה ושיטיפה טובה במים חמים מדוד שמש ובדטרגנטים יעילים.

על הסכינים, אין בכך בישול כלל, ואז אפילו מכלי ראשון היה מותר.

ואין לומר שיש בכך משום מבטל איסור לכתחילה, מכמה סיבות:

א. אין כוונתו לבטל אלא להכשיר את הכלי, וכמו שאמרו לענין הגעלה (ועי' לקמן סי' ט"ו אות ד').

ב. אין כאן ביטול איסור, שהרי השמנונית היא כרגע קרה, ואינה אסורה עדיין, שהרי לא התבשלה כלל. וכשמערה כמות גדולה מפי שישים, לא נוצר איסור כלל, ואין כאן ביטול.

תשובה

למעשה נראה שיש להקל ולהשתמש ב"בלנדר" לאחר הכנסת סבון לתוכו ושיטיפה במים חמים. השיטיפה תהיה במים שהתחממו ע"י דוד-שמש. היתר זה מבוסס על צירוף השיקולים הבאים:

א. עירוי מכלי שני אמנם מנקה, אבל אינו מבטל (שו"ע יו"ד סי' צ"ה סעי' ג' בהג"ה).

ב. יש סברה להקל במים שהתחממו ע"י דוד

סימן טו

השוקולד המריר ב"עלית" – סתמי או חלבי?

שאלה *

רוב השוקולד בעולם הוא חלבי. הסיבה לכך היא מרירותו הרבה של הקקאו. רק חלב (ליתר דיוק: אבקת חלב) בכמות גדולה יכול להמתיק את מרירותו של הקקאו. אולם יש אניני טעם שדווקא השוקולד המריר, ללא חלב, טעים להם יותר. מן הראוי לציין שלא כל שוקולד הנקרא "מריר" – הוא אכן נקי מחלב. יש "מריר" שאחוז החלב שלו קטן יותר, כדי להדגיש את המרירות, אך עדיין יש בו חלב. אולם יש שוקולד

ראשי פרקים

שאלה

- ביטול היתר בהיתר לכתחילה
- ביטול איסור בזמן שהוא מותר
- כלי שמשמשים בו בשפע
- הדין כשאין כוונה לבטל
- דין כלי שאינו מקונח
- הגעלה ע"י שוקולד

תשובה

מסקנות

* נדפס בחוברת "מהדריין" (גליון ג'), שבט תשנ"ג.

מן המים לקדירה של בשר – מותר, אנ"פ שאין
בבשר שישים נגד החלב, שהרי נתבטל במים...

והש"ך (ס"ק כ"ב) כתב בשם הרמ"א עצמו בתורת
חטאת (כלל פ"ה סעי' י"א) שמותר ליתן את המים
המעורבים בחלב אפילו לכתחילה בתוך קדרה
של בשר, כיון שכבר נתבטל. אך בגליון מהרש"א
(ד"ה אעפ"י) הביא את דברי הצמח צדק (סי' פ')
שכתב שדווקא ליתן את התערובת בקדרה של
בשר מותר לכתחילה, אולם אסור לערב
לכתחילה חלב במים על מנת לבטל אותו
בתוכם. והביא ראיה מהגמרא בחולין (ק"ב ע"א),
האומרת שאסור להניח כד מלח ליד כמכא (כותח
העשוי מחלב), שמא יפול משהו מן הכותח במלח,
ואח"כ ימלחו במלח בשר. ואם מותר לכתחילה
לערב חלב במלח ולבטלו שם, מדוע אסור להניח
את המלח ליד הכותח? מה החשש? אלא ע"כ
אין היתר לערב חלב במים לכתחילה.

מיהו, שם החשש הוא שמא ימלחו בשר
במלח, כי לכך עומד המלח. אך בנד"ד אין חשש
שיערבו את השוקולד בבשר ממש. ואכן הפמ"ג
(סי' צ"ט, שפ"ד ס"ק כ"ב) הביא אף הוא את הדברים
הנ"ל של הצמח צדק, שאסור לערב חלב במים
על מנת לערב אותם אח"כ בבשר. ומבואר
איפוא שאם אין כוונתו לערבם אח"כ בבשר,
מותר לערב חלב לכתחילה במים. והוא הדין
בנד"ד. ולפיכך, גם אם יחליט משהו לערב את
השוקולד בבשר, לית לן בה, שכן לא לכך נתכוונו
במפעל. ואע"פ שהמפעל מייצר על דעתם של
הלקוחות, מ"מ רוב רובם של הלקוחות אינם
מערבים שוקולד בבשר עצמו, אלא אוכלים
אותו לבד. לכן נראה שגם אם יהיה משהו יוצא
מן הכלל שיערב את השוקולד בבשר עצמו, לא
יהיה בכך מכשול, כי החלב בטל ברוב מבלי
שהיתה כוונה לבטל אותו.

ב. ביטול איסור בזמן שהוא מותר

בשאלה דומה, של ביטול היתר בהיתר, כבר דנו
הפוסקים בהלכות סוכה. נאמר בשו"ע (או"ח סי'
תרכ"ו סעי' א'), שהעושה סוכתו תחת האילן, צריך

מריר שלא מערבים בו שום חלב. בשוקולד מריר
זה נעסוק, ולשם כך עלינו להבהיר את תהליך
הייצור במפעל השוקולד של "עלית" ברמת גן:

א. השוקולד מיוצר בבית החרושת בחום של
כ־60 מעלות. בדרגת חום זו השוקולד יכול
לזרום בצינוורות וניתן לעירבוב ולעיבוד. אין
הוא מוצק במצב זה, אולם גם אינו נוזל
ממש, אלא במצב של עיסה סמיכה מאוד.

ב. אין אפשרות לנקות את הצינוורות, בהם זורם
השוקולד, במים או חומרים אחרים. הניקוי
נעשה ע"י השוקולד עצמו, וליתר דיוק, ע"י
חמאת הקקאו. העברת כמות ידועה של
חמאת קקאו מנקה את המערכת.

ג. אי אפשר איפוא להבטיח ניקוי מוחלט של
המערכת בין ייצור של שוקולד חלבי לבין
ייצור של שוקולד מריר. מאידך, בגמר ייצורו
של השוקולד החלבי, נשארת כמות קטנה
מאוד של שוקולד כזה בדפנות המערכת,
ובמדידות מעבדה שנעשו התברר שאחוז
החלב בשוקולד המריר מגיע לחלקי פרומיל!
הבעיה היא, א"כ, האם להתייחס לשוקולד מריר
כאל שוקולד חלבי או כאל שוקולד סתמי?
לשאלה זו יש מספר נפק"מ:

- א. האם מותר לבשל את השוקולד הנ"ל עם
בשר?
- ב. האם מותר לאכול אותו בארוחה בשרית או
אחריה?

א. ביטול היתר בהיתר לכתחילה

השאלה הראשונה שעלינו לדון בה היא, גם אם
נניח שאחוז החלב בשוקולד הוא מזערי ובטל
בשישים, האם מותר לבטל אותו לכתחילה?
מכיון שהמדובר בעירוב של חלב בשוקולד
סתמי, הבעיה אינה של ביטול איסור לכתחילה,
אלא של ביטול היתר בהיתר.

על כך כתב הרמ"א (שו"ע יו"ד סי' צ"ט סעי' ו'
בהג"ה):

כיות חלב שנפל למים ונתבטל בשישים, ואח"כ נפל

להשתמש בו לכתחילה, כיון שהאיסור מונע ואי אפשר שיבוא לידי נתינת טעם.
 וא"כ יש לומר שגם בנד"ד, מאחר שבמערכת עוברת כמות עצומה של שוקולד – שהרי מדובר בתעשייה מתקדמת ביותר (ובמפעל של "עלית" ברמתגן מייצרים את השוקולד הבסיסי לכל בתי החרושת של "עלית" ברחבי הארץ) – ואילו כמות השוקולד החלבי שנשתיירה במערכת היא מזערית ביחס לשוקולד המריר, יש אולי מקום להתיר את הדבר עפ"י ההלכה הנ"ל.
 ואמנם היה מקום לחלק בין הנושאים ולומר שהש"ע מדבר באיסור בלוע, ואילו אנו מדברים בשוקולד חלבי בעין. אך בביאור הגר"א (יו"ד שם ס"ק י"ז בליקוט, ובעיקר בסי' קכ"ב ס"ק ט"ו) הוכיח שהרשב"א (ב"ב פ"ז ע"א ד"ה ורמינהי, ועי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' רכ"ב) לא מחלק בין איסור בלוע לאיסור בעין. והוכיח את דבריו מהמשנה בתרומות (פי"א מ"רמ"ז):

מגורה שפינה ממנה זיטי תדמה... וכן חבית של שמן שנשפכה – אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח, אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין.
 ועי"ש שהגר"א מאריך להוכיח שלא רק בתרומה דרבנן, אלא אפילו באיסור תורה התירו בדבר שמשתמש בו בשפע.

מיהו הפרייתואר (סי' קכ"ב ס"ק ה' ד"ה וכל זה) כתב שאיסור בעין, אפילו אם הוא פגום, אין מבטלין אותו לכתחילה. וגם ה"ז (סי' צ"ט ס"ק ט"ו) והש"ך (סי' קכ"ב ס"ק ג') חולקים על מה שפסק בשו"ע (שם) עפ"י הרשב"א, וסוברים שאיסור להשתמש גם בכלי שדרכו להשתמש בו בשפע. אלא שגם הם, למרות שאוסרים באיסור שלא נפגם, מתירים באיסור פגום. ונראה שק"ו הוא לביטול של היתר בהיתר – כגון כאן, שמערב חלב בסתמי – שמותר, ואין כאן משום ביטול איסור לכתחילה. (ועיין פמ"ג, סי' צ"ט, שפ"ד ס"ק כ"ג, שאוסר אפילו באיסור פגום, אך בנד"ד יתכן שיהיה).

הדרכ"ת (ס"ק ק"ו) הביא בשם מהר"ן יפה (יו"ד סי' ז) שבביטול של טעם היתר שווים כל הפוסקים להתיר. ושם הביא הדרכ"ת את דברי

שישפיל את הענפים ויערבם עם הסכך. והקשו על כך ה"ז (ס"ק ב') והמג"א (ס"ק ג'): הרי אין מבטלין איסור לכתחילה! ותיצו בשם הב"ח (ד"ה כתב המרדכי) שהסכך הפסול אינו מוגדר כ"איסור" לפני יו"ט, ולכן מותר לבטל אותו גם לכתחילה. וה"ז למד מזה לתערובת חמץ קודם פסח, שאם היא לח בלח ואין שם שישים, יכול להרבות היתר על החמץ אפילו לכתחילה.
 והדברים ק"ו: סכך פסול הוא רק מחוסר זמן, וכשיגיע סוכות יאסר מאליו, ואעפ"כ מותר לערב סכך פסול לכתחילה בסכך כשר לפני סוכות. א"כ עירוב חלב במאכל סתמי כשאין שום חשש שיבואו לערב אותו בבשר ממש, ולכל היותר החשש הוא שיאכלנו אחרי בשר, ק"ו הוא שמותר לכתחילה.

ובמשנ"ב (סי' תנ"ג ס"ק כ') הביא את דברי ה"ז שמותר לבטל חמץ לפני פסח; אלא שהביא כנגדם את דעת רוב הפוסקים האוסרים לערב חמץ ע"מ לאוכלו בפסח (עי"ש בשעה"צ, ס"ק ל'). ומ"מ הסיק שבשעת הדחק אפשר שיש לסמוך על המקילין. (ועי' מג"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ה, משנ"ב שם ס"ק ק"ב, שעה"צ ס"ק קס"ז קס"ח).

מיהו, לולא דברי ה"ז היה מקום לומר שסכך פסול אינו "חפצא" של איסור. המצוה היא לשבת בסוכה שיש בה סכך כשר. והראיה, שגם אם הסכך הפסול ניכר לעין ואפשר להסירו, מותר לבטל אותו; כמו ענפים מחוברים, שאפשר להוציאם מהסכך. וע"כ אינם "חפצא" של איסור, ולכן מותר לבטלם.

ובנד"ד, לא זו בלבד שזוהי שעת הדחק לבעלי המפעל, שהרי אין אפשרות לנקות את המערכת ניקיון מוחלט, אלא שבכלל אין כוונתם לערב אח"כ עם בשר, כי שוקולד אינו מיועד לכך, ורק יש שאוכלים אותו אחרי בשר. ולכן נראה שגם האוסרים בחמץ יתירו בנד"ד.

ג. כלי שמשתמשים בו בשפע

בנוסף לכך נפסק בשו"ע (יו"ד סי' צ"ט סעי' ז):

אם נבלע איסור מונע לתוך כלי בשר; אם דרכו של אותו כלי להשתמש בו בשפע היתר – מותר

הוא כמבטל איסור לכתחילה. אך כשאין לו ברירה, אין כאן ביטול איסור לכתחילה. ולפי זה גם בנד"ד, אם אפשר למצוא תחליף אחר, יש צורך להשתמש בו ולא להשתמש במערכת הקיימת, שיש בה שוקולד חלבי. וצ"ע במקרה שבו הדבר מחייב הוצאות גדולות או כשהדבר בא על חשבון איכותו של המוצר, אם הדבר נחשב כלכתחילה או כדיעבד.

הרמ"א (או"ח סי' תנ"ג ס"ק ד') כתב שחיטים מצומחות המעורבות בחיטים אחרות, מותר לטחון אותן לצורך מצות לפסח. והפר"ח (או"ח סי' תנ"ג ס"ק ד') כתב בטעם הדבר משום שאין כוונתו לבטל איסור לכתחילה (וכך מובא בט"ז ס"ק ב'). הפר"ח הביא ראייה מהגעלה. שהרי בכל הגעלה יש ביטול ברוב של האיסור הבלוע במים; ובכל זאת מותר להגעיל, כי כוונתו להפליט את האיסור, אלא שהוא מתערב ממילא ומתבטל. וכמו כן הביא ראייה מהמשנה בתרומות (פ"ד מ"ח):

ר' יהושע אומר: תאנים שחזרות מעלות את

הלבנות. לבנות מעלות את השחורות.

כלומר, שכולן מצטרפות לבטל את התרומה; וזאת משום שאם היה רוצה, היה דורכן ומערבן יחד. וכתב התו"ט (שם) שאין כאן ביטול איסור לכתחילה. שכיון שאין כוונתו לבטל אלא לדרוס ולשנות את האיסור מכמות שהיה, מגרוגרות לדבילה – מותר. ומשמע שגם פעולה הנעשית לשם שיפור האיכות של המוצר או למניעה של הוצאה כספית כלשהי – מחשיבה את המאכל כדבר שאין כוונה לבטל אותו לכתחילה, ומותר. וכן פסק המשנ"ב (סי' תס"ז ס"ק י"ז) שמותר לטחון חיטים אלו, ואין זה כמבטל איסור לכתחילה מכיון שאין כוונתו לכך.

ה. דין כלי שאינו מקונח

ובר מכל דין עומד לפנינו פסק הש"ך (יו"ד סי' פ"ט ס"ק י"ט), שהתיר לאכול חלב אחרי תבשיל שנתבשל בכלי בשרי שאינו מקונח, ואע"פ שאסור לאוכלו עם חלב ממש. ורצונו לומר

הביתמאיר, שהכריע בין הפוסקים האוסרים לבין המתירים, וכתב שרק בקדירה של חרס, כיון שאין לה תקנה והוי כדיעבד, יש לסמוך על המקילים. וא"כ בנד"ד, מכיון שאין אפשרות לנקות את המערכת ניקיון מוחלט – הרי זה כדיעבד, ומותר.

ד. הדין כשאין כוונה לבטל

עד כה יצאנו מנקודת הנחה שהמדובר בביטול לכתחילה. אולם האמת שאין כאן כלל כוונה לבטל לכתחילה, שהרי במערכת מסוג זה נעשה ניקיון עד כמה שניתן; אלא שלאחר מכן רוצים להשתמש במערכת כדי לייצר בה שוקולד סתמי; ומאחר שאין מערכת ייצור חלופית, משתמשים באותה מערכת, ואז נמצא שכמות מזערית של חלב מתערבת בסתמי. אולם אין כאן כל כוונה לערב את החלב לכתחילה בסתמי. והדבר דומה למובא בשו"ע (יו"ד סי' פ"ד סעי' י"ג):

דבש שנפלו בו נמלים, יחממנו עד שיהא נימוח, ויסנו.

וכתב הב"י (ד"ה כתב בא"ח), שאין כאן משום מבטל איסור לכתחילה, כי אין כוונתו לבטל את הנמלים אלא לחמם את הדבש בלבד. וכן נאמר בשו"ע (שם סעי' י"ד):

חיטים מתולעות – מותר לטחנן, והוא שירקד את הקמח לאור היום.

אלא ששם כתבו הט"ז (ס"ק י"ט) והש"ך (ס"ק ל"ט) עפ"י תרוה"ד (סי' קע"א), שההיתר הוא משום שהתולעים בורחות בשעת הטחינה. ועי' ש"ך (ס"ק מ') שכתב שאם אפשר לטחון בריחיים גדולות שהתולעים יכולות לברוח מהן, עדיף לטחון בריחיים כאלו; אך כשאין לו אבני ריחיים אחרות, מותר לטחון גם בריחיים קטנות. ומותר אע"פ שאין לתולעים לאן לברוח, כי אין כוונתו לבטל אותו לכתחילה. ואולי יש להטעים את דברי הש"ך ולומר שבעצם העובדה שיש לו אפשרות לטחון בריחיים שבהן אין בעיה של ביטול איסור לכתחילה, והוא מעדיף את הטחינה בריחיים אחרים – בעצם העדפה זו

הכמות הראשונה הם מגדירים כ"חלבי", ורק לשוקולד שהועבר במערכת לאחר מכן הם מתייחסים כאל סתמי. לדעתם, העברת שוקולד חם במערכת נחשבת להגעלה.

ולענ"ד נראה שאין בדבר זה תועלת, מכמה סיבות:

א. הגעלה טעונה ניקוי יסודי לפנייה. וכאמור, כאן אין אפשרות לנקות את המערכת במים וחומר ניקוי, אלא רק בשוקולד. ואע"פ שנעשה כאן ניקיון ידוע, אי אפשר להחשיב אותו לניקיון מוחלט כפי שנצרך לצורך הגעלה.

ב. הגעלה צריכה להיעשות במים דווקא, ולא בשאר משקין. וכן כתב הרמ"א (או"ח סי' תנ"ב סעי' ה' בהג"ה):

ואין מגעילין בשום משקה, רק במים. מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה.

ובמשנ"ב (סי"ב כ"ה) כתב בשם הפמ"ג (א"א ס"ק י') שאם הוא קודם הפסח יראה להגעילו פעם שניה במים לבד, ורק כשכבר הגיע פסח מותר להשתמש לכתחילה בהגעלה זו. כלומר, שגם בדיעבד אין סומכין על ההגעלה בשאר משקין אא"כ אין אפשרות אחרת. אמנם בנד"ד אין אפשרות אחרת, ולכן אולי אפשר לסמוך על הגעלה זו.

ג. צריך עיון אם אפשר להגדיר עיסה זו של השוקולד כ"משקה", שהרי היא סמיכה ביותר ואינה נזילה כמשקה. ועיין במסכת נזיר (נ"ב ע"ב):

בני רמי בר חמא: יש ניצוק לאוכלין או אין ניצוק לאוכלין? מי אמרין משום דאית בהו רי"ד... (כלומר, דבש סמיך נחשב לאוכל ואין בו ניצוק, אלא הוא מחבר את הטומאה למטה עם הסהרה למעלה, משום שהיריין שלו סולדים כלפי מעלה, כשמפסיקין את שפיכתו, אך דייסת אוכלין אין בה ריזין). או דילמא משום דסמיכין?

כלומר, הגמרא מסתפקת שמא דייסה של אוכלין, אע"פ שאין בה ריזין, נחשבת לאוכל ולא למשקה. אמנם הרמב"ם (הל' טומאת אוכלין

שבכה"ג לא גזרו. אמנם אפשר היה לומר שטעמו של הש"ך הוא משום ביטול ברוב. אלא שא"כ הוא היה צריך להבחין בין דבר שטעמו מורגש, ואינו בטל ברוב, לבין דבר שאין טעמו מורגש. ומדבריו משמע שאפילו כשטעמו מורגש – מותר. וק"ו כאשר טעמו אינו מורגש כלל. וע"כ צריך לומר שמלכתחילה לא גזרו לחייב המתנה באכילת חלב אחרי תבשיל שנתבשל בכלי בשרי שאינו מקונח. ולכאורה אין נפק"מ בין מקרה שהתבשיל היה בכלי בשרי שאינו מקונח ואחריו אוכלים חלב, לבין מקרה שהתבשיל הוא בכלי חלבי שאינו מקונח, ואוכלים אותו אחרי בשר.

אמנם הפמ"ג (או"ח סי' תצ"ה, א"א ס"ק ו') כתב שלאחר אכילת בשר אין לאכול צנן שנחתך בסכין חלבית. אך בדרכ"ת (סי' פ"ט ס"ק מ"א) הביא בשם "מור ואהלות" שכמדומה שנהגו העולם להקל גם אם בשלו דבר חריף בקדירת בשר, לאכול אחריו גבינה תיכף, וכן להיפך. ועד שם הביא בשם שו"ת טוב"טעם-ודעת, שכן עמא דבר, שמוותר לאכול תבשיל שנתבשל בקדירה חלבית לאחר בשר, ולית מאן דחש לחומרות אלו. ובשם משמרת-שלום כתב שהפמ"ג לא החמיר אלא בצנן חריף. וא"כ בנד"ד מותר לאכול שוקולד זה לאחר בשר.

ולפי טעם זה שכתבנו עתה, שבהמתנת חלב אחרי בשר לא גזרו כלל במאכל שנתבשל בכלי שאינו מקונח, אין צורך בכל הדיון שהבאנו לעיל בדיני ביטול ברוב. שכן בשוקולד, שכל החשש הוא שיאכלו אותו אחרי בשר, אין בעיה כלל ועיקר. ולכל היותר יש שאלה בשוקולד המיועד לבישול, אם מותר לבשל אותו עם בשר. (ואכן השוקולד לבישול מיוצר ב"עלית" בפס ייצור נפרד שבו אין חלב כלל ועיקר).

ו. הגעלה ע"י שוקולד

וראיתי מהדרין המחמירים שלא להשתמש בשוקולד המריר המיוצר אחרי השוקולד החלבי בתור מאכל סתמי, אלא רק לאחר שמעבירים כמות ידועה של שוקולד מריר במערכת. את

ובשוקולד המיועד במפורש לבישול נראה שיש איסור של ביטול לכתחילה כמו שכתבנו לעיל.

מסקנות

- א. מותר לערב חלב במאכל סתמי באופן בו הוא בטל בשישים, שלא על מנת להשתמש בתערובת למאכל עם בשר. אבל אם הוכנה תערובת כזאת, מותר להשתמש בה גם לבישול עם בשר.
- ב. ביטול סכך פסול בסכך כשר מותר לפני חג הסוכות, מפני שעדיין לא הגיע זמן איסורו. והוא הדין לביטול של היתר גמור.
- ג. כלי שרגילים להשתמש בו בשפע ובלע מעט איסור, מותר להשתמש בו רק אם האיסור כבר נפגם. אבל אם השתמשו בו לחלב, המאכל שיתבשל בו אח"כ נשאר סתמי גם אם החלב בעין ולא נפגם.
- ד. מותר לבטל איסור לכתחילה כאשר הדבר נעשה שלא מתוך כוונה לבטל את האיסור אלא כדי לשפר את איכותו של המוצר או בגלל אילוצים כלכליים.
- ה. אם מעט חלב התערב במאכל סתמי והתבטל בו, חכמים לא גזרו עליו חובת המתנה אחרי בשר, כמו שאין חובת המתנה לאחר אכילת מאכל סתמי שבושל בכלי בשרי שאינו מקונח.
- ו. הגעלה במשקה שאינו מים, מועילה בדיעבד; אבל עיסה סמיכה אינה מוגדרת כ"משקה" לענין זה, אלא כמאכל.

פ"ז ה"ד) פסק שגם באוכלין אין הניצוק שלהם חיבור, ודינם לענין טומאה כדין משקין; אך אין להקיש הגעלה לטומאה: בטומאה כל שאינו מוצק אחד אינו חיבור, אך בהגעלה הדבר תלוי בבליעה ופליטה, ומשקה נבלע בכלי בעוד שהאוכל אינו נבלע בכלי. והסברה נותנת שדייסה כה סמיכה אינה נבלעת בכלי כמשקה נוזלי. ומאחר שעצם ההגעלה במשקין אחרים (חוץ ממים) לא הותרה אלא בשעת הדחק, הבו דלא להוסיף עליה, ואין מקום להגעיל בשוקולד עצמו.

תשובה

המסקנה העולה היא, שהשוקולד המריר המיוצר במפעלי "עלית" הוא סתמי, ומותר לאוכלו אחרי בשר. ונראה שגם אין תועלת בהגעלה ע"י השוקולד המזורם במערכת; ואף אין בה צורך, כי כאמור ללא הגעלה החלב בטל ברוב, ולא אסרו על אכילת שוקולד מריר לאחר ארוחה בשרית. השוקולד המריר הוא איפוא סתמי לכל הדעות, גם למהדריין.

בשוקולד לבישול יש להקפיד יותר, כי שוקולד כזה עלול להתבשל בכלי בשרי, וייתכן שלא יהיה מקונח או שיהיה בן יומו. אלא שאז נצטרך להסתמך על מה שכתבנו לעיל (אות א"ג) שאפשר להקל בשאלה זו עפ"י גרדי ביטול ברוב.